

позбавлена права самостійно подавати апеляційну та касаційну скаргу на рішення суду, ухвалене в порядку глави 39 КПК України.

Окрім того, така позиція повністю узгоджується з низкою рішень Європейського суду з прав людини, де державою-відповідачем є Україна (а саме – «Плахтеев та Плахтеева проти України», «Наталія Михайлівна проти України» та «Анатолій Руденко проти України»).

---

1. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду) від 31 липня 2018 р. (справа №308/1397/13-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75691980>.

Антоніна ОБУХІВСЬКА

завідувач лабораторії
психологічного супроводу дітей
з особливими освітніми потребами
*(Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи
НАПН України)*

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Проблема збереження, зміцнення і відновлення здоров'я дітей з порушеннями психофізичного розвитку (за сучасною термінологією – з особливими освітніми потребами) у процесі здобуття ними освіти є основоположною в спеціальній педагогіці та психології, а отже і в діяльності корекційних педагогів та практичних психологів, які їх виховують. Таке завдання розглядається одночасно як принцип, і як умова здобуття якісної освіти названою категорією дітей.

Наявність порушень (сенсорних, моторних, мовленнєвих, інтелектуальних, аутистичних тощо) ускладнює розвиток дитини, породжує специфічні труднощі й обмеження. Крім цього, названі порушення можуть, як зазначає Н. Я. Семаго, призвести до спотворення, «своєрідної зміни його напрямку». Наслідком таких «змін» може бути відставання, уповільнення, затримка або відхилення від

загально визнаного у суспільстві як нормативного або умовно нормативного розвитку, а в подальшому – соціально-психологічна дезадаптація і недостатня суспільна інтеграція [9].

Узагальнення емпіричних і теоретичних даних наукових досліджень переконує, що завдання збереження психічного здоров'я дітей, які мають повну чи часткову втрату окремих функцій, а отже і відповідні обмеження здоров'я, тісно пов'язані із забезпеченням сприятливих умов для їхнього розвитку, навчання і виховання в освітньому просторі, націлених на подолання чи принаймні зменшення явищ психічного дизонтогенезу і передбачають максимальну реалізацію потенціалу їхнього когнітивного і особистісного розвитку.

Таке завдання може бути досяжним і продуктивним в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами виключно завдяки врахуванню вікових і специфічних особливостей їхнього розвитку, породжених психофізичними порушеннями.

У вітчизняній психології і педагогіці вже давно визнано основоположною засадою успішного розвитку дошкільників цілеспрямоване навчання і виховання з раннього віку (Л. С. Виготський, Л. А. Запорожець, Т. Д. Кондратенко, О. Л. Кононко, Г. С. Костюк, В. К. Котирило, С. О. Ладивір, О. В. Проскура), теоретично обґрунтовано і практично доведено, що навчання і виховання є рушійним фактором дитячого розвитку [1; 3; 6; 7; 8].

Назване положення повною мірою стосується також і розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Фахівці з галузі спеціальної освіти без перебільшення наголошують на доленосному значенні дошкільного віку для подолання і компенсації недоліків/труднощів розвитку таких дітей. [1; 3; 8]. При цьому водночас відзначається, що перебіг та реалізація можливостей їхнього розвитку істотно залежать від двох провідних чинників: а) тяжкості і складності ушкодження психофізичних функцій; б) часу і якості розпочатого педагогічного та корекційно-розвиткового впливу [2; 9; 10; 11].

Згідно нового Закону України «Про освіту» діти з особливими освітніми потребами в освітньому процесі потребують додаткових освітніх послуг. Крім цього унормовуються вивірені часом основні позиції спеціальної освіти. Ключовими серед них є визначення, що «індивідуальна освітня траєкторія», тобто «персональний шлях реалізації особистісного потенціалу» таких дітей перед-

бачає: а) врахування їхніх специфічних і вікових особливостей розвитку; б) індивідуальних компетентностей розвитку; в) визначення першочергових освітніх потреб; г) вивчення потенційних можливостей освітньо-суспільної реалізації. Індивідуальна освітня траєкторія дитини в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план, індивідуальну програму розвитку та завдяки «якісній освітній діяльності» педагогічних кадрів. Таким чином максимальна індивідуалізація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами закріплюється як базова методологічна основа досягнення ними якісної освіти.

Реформування спеціальної освіти на засадах нової філософії державної підтримки – соціальної інклюзії, активно уводить у практику організації допомоги для означеної категорії дітей поняття супроводу, як провідної освітньої технології. Психолого-педагогічний супровід – це комплексний педагогічний підхід, який забезпечується групою педагогів закладу освіти, котрі беруть безпосередню участь у навчально-виховному процесі дитини і на основі планомірних спостережень особливостей його перебігу вживають ефективні заходи (адаптації і модифікації) з організації індивідуалізованої підтримки. Метою супроводу дітей з порушеним психічним розвитком в системі освіти є створення умов для повноцінного розвитку і здобуття освіти у відповідності до індивідуальних потенційних можливостей [4].

Успішність учбової діяльності дитини має базуватись на уявленнях про те, що вона вже може і чого ще не може робити, чому навчати далі. Тому в роботі з дітьми педагогам необхідна спостережливість, гнучкість і постійний моніторинг учбових здатностей та оцінка результатів навчальних впливів. Метою такої роботи є внесення змін до індивідуального навчального плану.

В системі освіти України експертну оцінку розвитку дітей з особливими освітніми потребами (згідно Положення – комплексна оцінка розвитку дитини) здійснюють фахівці інклюзивно-ресурсних центрів та практичні психологи закладів освіти, в яких такі діти навчаються.

Згідно з новою міжнародною класифікацією обмеження життєдіяльності і здоров'я (МКФ) в комплексній оцінці розвитку дитини, яку здійснює інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ), має застосовуватися компетентнісний підхід на основі застосування передбаченого стандартизованого інструментарію. Вивченню підлягають насам-

перед сильні спроможності/здатності/функціональні компетентності дитини у всіх сферах життєдіяльності. Досвід діагностики психічного розвитку дітей з психофізичними порушеннями із застосування стандартизованого інструментарію переконує, що такий метод не є універсальним, залишається непродуктивним з позицій виявлення потенційних ресурсів розвитку – «зони найближчого розвитку» (за Л. С. Виготським) [1]. Найбільшим недоліком таких методик є обмежена можливість надання допомоги дітям, що часто унеможливує їх використання в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку і не дає бажаних результатів з точки зору компетентнісного підходу. Особливо це стосується вивчення здатностей до засвоєння знань дітей з тяжкими і складними порушеннями. Картина уявлень про можливість таких дітей залишається збідненою, мало диференційованою, що обмежує гнучкість і ефективність педагогічного впливу [5; 10; 11]. При цьому виникає ризик втрати дитиною якості освіти. Продуктивним методом виявлення індивідуальних особливостей розвитку таких дітей є психолого-педагогічне вивчення у формі навчально-діагностичного експерименту, завдяки включенню їх у активні форми взаємодії і якісного аналізу особливостей доступної їм діяльності [11]. Такий метод розроблений у контексті деонтологічного підходу. В освітній діяльності практичних психологів він визнається коректним і релевантним щодо оцінки психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Узагальнюючи сказане, слід зробити висновок, що основоположними засадами здобуття якісної освіти дошкільників з особливими освітніми потребами в сучасних умовах є: ранній початок корекційно-розвиткових впливів, створення максимально сприятливих умов в освітньому процесі, спрямованих на врахування індивідуальних особливостей дітей, ретельне вивчення індивідуальних можливостей до засвоєння знань, забезпечення максимальної індивідуалізації освітнього процесу тощо. В кінцевому рахунку саме названі чинники є базою для соціально-психологічної адаптації цієї категорії дітей у суспільному функціонуванні як психічно здорової особистості.

---

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 5. Основы дефектологии / под ред. Т. А. Власовой. Москва: Педагогика, 1982. 368 с.

2. Гаврилушкина О. П., Соколова Н. Д. Воспитание и обучение умственно отсталых дошкольников: кн. для воспитателя. Москва: Просвещение, 1985. 72 с.

3. Запорожец А. В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. Принцип развития в психологии / под ред. Л. И. Анцыферовой. Москва: Наука, 1978. С. 243–268.
4. Інноваційні технології в діяльності інклюзивно-ресурсного центру: метод. посіб. / авт. кол. за. ред. А. Г. Обухівської, Т. Д. Ілляшенко. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 228 с.
5. Калмыкова З. М. Продуктивное мышление как основа обучаемости. Москва: Педагогика, 1981. 200 с.
6. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільників (Системний підхід). Київ: Стилос, 2000. 336 с.
7. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Рад. школа, 1989. 608 с.
8. Проскура Е. В. Развитие познавательных способностей дошкольников / под ред. проф. Л. А. Венгера. Киев: Рад. шк., 1985. 128 с.: ил.
9. Семаго Н. Я., Семаго М. М. Организация и содержание деятельности психолога специального образования: Методическое пособие. Москва: АРКТИ, 2005. 336 с.
10. Специальная психология: учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Лубовский, Т. В. Розанова, Л. И. Солнцева, и др.; под ред В. И. Лубовского. 2-е изд., испр. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. 464 с.
11. Стадненко Н. М., Ілляшенко Т. Д., Обуховская А. Г., Жук Т. В. Диагностика отклонений в умственном развитии учащихся. Киев: Освита, 1991. 95 с.

Галина ОДИНЦОВА

доцент кафедри психології факультету психології,
кандидат психологічних наук

Наталія КАЛЬКА

старший викладач
кафедри психології факультету психології
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ ОСІБ ПІД ЧАС КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ В УКРАЇНІ

Через запровадження карантинних обмежень турбота про своє здоров'я поєднується з ізоляцією і зміною звичного життєвого